

שיעור י: קרן מחוברת - תוספות ורשב"א

דף ב ע"ב

תוכן:

- א. תירוץ תוספות והקשיים בו
קשיים בתירוץ תוספות
- ב. שאלת הרשב"א 'אימא כולה תמה'
דברי הרשב"א
תמיהות רבות על דבריו
- ג. תירוצי הרשב"א ותמיהות עליהם
ספק נזיקין להחמיר כאיסורים - קשיים בתירוצו
התירוץ השני ברשב"א ותמיהה עליו
- ד. מהלך 'חידושי רבי אריה לייב' ברשב"א והקשיים בו
הסבר רא"ל על הצד שתהיה כולה תמה
עיון ושאלות על דברי רא"ל
- ה. קשיים בהמשך הרשב"א
- ו. ביאור ספק הרשב"א לפי 'חידושי רבי נחום'
שיטת תוספות
ביאור ספק הרשב"א
ההבדלים בין הרשב"א לתוספות
- ז. קשיים בהסבר הגר"נ ברשב"א
הקושי בהסבר זה ויישובו
קושי נוסף בהסבר זה

ח. מהלך בהבנת הרשב"א

קרן מחוברת לא תהיה תולדה של קרן תלושה אלא רק להיפך
עניין תמות ומועדות

ביאור שאלת הרשב"א 'ואימא כולה תמה'

מדוע לא להציע שתהיה תמה ג"פ ולאחריה מועדת
בין שלב השאלה למסקנת הגמרא

ט. ביאור תירוץ תוספות למ"ד קנסא לפי הנ"ל

מדוע מיאן הרשב"א בדברי תוספות

מקורות

תוספות ד"ה "אבל"

הרשב"א כאן בד"ה "אבל במחוברת"

'חידושי רבי אריה ליב' סימן נ

'חידושי רבי נחום' בתחילת אות כד

א. תירוצ' תוספות והקשיים בו

תוספות מתרצים: "וי"ל דלמ"ד פלגא דנזקא קנסא הא דקאמר אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא וישלם נזק שלם בפעם ראשונה, לאו משום דאיצטריך קרא לאשמועינן דאין מועדת, אלא התנא הוצרך לאשמועינן להביא ראיה מן הפסוק דמחוברת נמי הוי בכלל נגיחה שלא תטעה לומר דנגיחה היינו בתלושה דומיא דקרני ברזל דצדקיה אבל במחוברת דרכו להזיק מתחילתו ונלמוד מבור ומחד מאבות לחייבו לכתחילה נזק שלם".

לכאורה תירוצ' תוספות הוא שהתנא פשוט בא להוציא מטעות שהיינו יכולים לטעות בה ולומר ש"במחוברת דרכו להזיק מתחילתו ונלמוד מבור ומחד מאבות לחייבו לכתחילה נזק שלם", מדוע נטעה לומר כך? תוספות לא ביארו, ניתן לומר שתי הבנות:

1. היינו טועים לחשוב ש"פ"נ ממונא' ו'סתם שוורים לאו בחזקת שימור' וממילא היינו לומדים משאר אבות וכך כתב בתוספות ר"פ.

2. או אולי נאמר ככוונתם שהייתה הו"א לומר שאף שפ"נ קנסא, מ"מ גם למ"ד פ"נ קנסא, קרן דרכה להזיק וניתן ללמוד ב'צד השווה'.

קשיים בתירוצ' תוספות

1. קושי סגנוני - לכאורה תמוה מה הצורך בכל האריכות שתוספות האריכו בתירוצם, הרי היו יכולים לומר בקיצור שללא פסוק הו"א שקרן מחוברת כן דרכה להזיק ולכן ניתן ללמוד משאר המזיקים.

2. קושי מהותי - כשאנו לומדים את דברי הגמרא "מהו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד הנ"מ בתלושה אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא", אנו מבינים שאין ספק בכך שגם קרן מחוברת שייכת לאב 'קרן' אלא שהחלוקה שמצינו בקרן תלושה בין תם למועד לא תנהג בה והיא תהיה תמיד מועדת, היינו קרן מועדת, אולם בתוספות כתובים לכאורה דברים אחרים, הם אומרים: "התנא הוצרך לאשמועינן להביא ראיה מן הפסוק דמחוברת נמי הוי בכלל נגיחה שלא תטעה לומר דנגיחה היינו בתלושה", מבואר בדבריהם שהייתי אומר שקרן מחוברת אינה בכלל "נגיחה", לא כלולה בו ולא רק במשמעות המילה 'נגיחה', אלא היא איננה בכלל האב 'קרן', כמ"ש "קרן מנלן? דת"ר כי

יגח אין נגיחה אלא בקרן", שהרי האב 'קרן' הוא קנס כי אין דרכו להזיק ואילו כאן שדרכה להזיק הרי זה ממון, ומה היא? מזיק חדש שנלמד מהצד השווה וממילא כולה מועדת.

א"כ, חידשו תוספות שאלמלא חידוש הפסוק, לא שהייתי אומר שקרן מחוברת היא 'קרן' וקרן מועדת, אלא הייתי אומר שזו בכלל לא קרן!

אם נכון הוא דיוק זה בדבריהם, יונח לנו מה ששאלנו בשאלה הקודמת, מדוע האריכו כ"כ, דבאמת באו לומר ולחדש דבר נוסף וכמו שכעת ביארנו, אלא שכעת יש להבין את חידושם.

3. עוד דבר שיש להבין לפי"ז, מדוע תוספות אומרים את חידושם זה בהבנת הגמרא, דווקא כשמדברים לפי המ"ד פ"נ קנסא ואילו למ"ד פ"נ ממונא דברי הגמרא מובנים כי לומדים מ'הצד השווה', ולמה אינם מבארים ג"כ לדידו שהו"א שקרן מחוברת איננה בכלל 'קרן' שהרי ביארו שאינה נלמדת מקרן תלושה אלא מ'הצד השווה' וא"כ במה זה שונה מדבריהם למ"ד קנסא?

אלא ע"כ מבואר בתוספות שלמ"ד פ"נ ממונא, גם אם לומדים קרן מחוברת משאר אבות מ'הצד השווה' הרי שזה באמת שייך לאב 'קרן', משא"כ למ"ד פ"נ קנסא אם לומדים מ'הצד השווה' הרי שזה לא 'קרן' בכלל אלא מזיק חדש ויש להבין מדוע הדברים תלויים זב"ז.

4. גם הרשב"א ביאר את הלימוד בהו"א שקרן מחוברת תשלם נ"ש מתחילה למ"ד פ"נ ממונא כדברי תוספות, מהצד השווה, אולם לא כתב את החלק השני בתוספות כיצד תתפרש הגמרא למ"ד פ"נ קנסא וכתב שבאמת דברי הגמרא הם למ"ד סתם שוורים לאו בחזקת שימור, ויש להבין מדוע מיאן הרשב"א בהסבר תוספות למ"ד קנסא, ויותר מכך, מדוע בכלל לא התייחס לקושי ללמוד את הסוגיה לפי מ"ד פ"נ קנסא מצד זה שכאן עסקינן בביריתא ואילו הוא אמורא!

ניגש כעת ללימוד דברי הרשב"א ובסופם נשוב בע"ה לענות על הבעיות שעוררנו בתירוק תוספות.

ב. שאלת הרשב"א 'אימא כולה תמה'

דברי הרשב"א

הקשה הרשב"א כאן בד"ה "אבל במחוברת": "קשיא לי אדרבה אימא כולה תמה היא לשלם ח"נ בלחוד, דכל לאפוקי ממונא קולא לתובע וחומרא לנתבע".

(בשולי הדברים - ק"ק לשון הרשב"א "קולא לתובע וחומרא לנתבע", דלכאורה היה לו לומר להיפך, אם לא נאמר שזו טעות בנדפס, יתכן וכוונתו ל'קולא' במובן שמשקל כוחו קל ואילו משקל כוח הנתבע חמור יותר ונראה יותר שזו טעות דפוס).

תמיהות רבות על דבריו

לכאורה שאלתו תמוהה מכמה סיבות:

1. כיצד ניתן לומר ללא סיבה שכולה תהיה תמה? הרי כדי לומר שכולה מועדת נזקקת הגמרא ללימוד כמו שהרשב"א עצמו מבאר בהמשך כתוספות שנלמד מ'הצד השווה', וכיצד יכול הרשב"א להעלות צד לומר שכולה תמה ללא סיבה?
2. עו"ק, ממנ"פ, אם לא לומדים אותה מקרן תלושה אז שיהיה פטור לגמרי ואם כן לומדים מקרן תלושה מדוע תהיה קרן מחוברת שונה מקרן תלושה ולא תיהפך למועדת אחר ג"פ?
3. אם הרשב"א אמר לקמן שאין צד ללמוד מקרן תלושה מועדת אלא רק מ'הצד השווה', אז איך ניתן ללמוד מקרן תלושה תמה?
4. בכלל לא מצאנו מזיק כזה שכולו תם! גם אם אין כוונת הרשב"א להכריע כצד זה אלא רק להעמיד צד נגדי לדברי הגמרא שתהיה כולה מועדת, מ"מ קשה דלכאורה אין זה צד בכלל.
5. עו"ק, שיוצא שהספק של הרשב"א הוא אם ללמוד קרן מחוברת מ'הצד השווה' או מקרן תמה ויש להבין מהו הספק הזה? אם ניתן ללמוד מ'הצד השווה' ולומר כולה מועדת, למה ללמוד מקרן תמה ולא מ'הצד השווה' לחייב נזק שלם?
6. עוד יל"ע, בהו"א שכתוב בפרשה רק קרן תלושה ולא מחוברת, רוצה הרשב"א שמחוברת תהיה כולה תמה ואילו למסקנה שכתוב רק מחוברת, אומר הרשב"א שתלושה יהיה בה תמות ומועדות כמחוברת, הכיצד?

ג. תירוצי הרשב"א ותמיהות עליהם

ספק נזיקין להחמיר כאיסורים - קשיים בתירוצו

תירץ הרשב"א את שאלתו הנ"ל: "וי"ל דאדרבה בנזיקין ספיקי דידהו להחמיר כאיסורין".

יש לתמוה על תירוצו:

1. לכאורה תירוצו לא מובן כלל, שהרי הנידון אצלנו הוא נידון ממוני ולא איסורי, כמה משלם על נזקי קרן מחוברת ומה מתרץ הרשב"א שספק נזיקין לחומרא כספק איסורים לחומרא?

מבואר לכאורה ברשב"א שבאמת יסוד הספק כאן הוא ספק איסורי, ספק בהלכות איסורים וספק זה הוא שמשפיע על השאלה הממונית כמה משלם, דלאחר שנחמיר בשאלה השורשית שהיא שאלה איסורית ויש ללכת בה לחומרא, ממילא נחמיר בתוצאה הממונית שלה ויש להבין את הדברים.

2. עו"ק, דיש לכאורה סתירה ברשב"א. הגמרא בדף ג ע"א אומרת שהפסוק "ושילח" יתפרש גם כשן וגם כרגל, כי "מכדי שקולים הם ויבואו שניהם דהי מיניהו מפקת" ושואל הרשב"א שם בד"ה "מכדי": "וקשיא לי אדרבה הי מיניהו עיילת דהא קיי"ל המוציא מחברו עליו הראיה" ולא מתרץ הרשב"א כדבריו כאן שאנו מכריעים לחומרא בגלל שספיקא דאיסורא לחומרא וזו לכאורה סתירה ברשב"א.

3. כמו"כ יל"ע, דלכאורה שאל הרשב"א כאן ושם את אותה השאלה: מדוע לא נלך לקולא בספק של הגמרא על איזה מזיק התורה מדברת, ואם זו אותה שאלה מדוע שאל הרשב"א במילים אחרות, אצלנו שאל מצד שצריך להיות קולא לתובע ושם שאל מצד המע"ה, ואין אלו רק מילים שונות אלא אלו שני דינים נפרדים וצ"ע גם בסתירה זו.

והנה מכיוון שעניין זה חורג ממהלך השיעור בעניין קרן מחוברת ותלושה ומכיוון שנוגע כאמור גם לדברי הרשב"א בסוגיה בדף ג ע"א ייחדנו לזה שיעור נפרד והוא שיעור כ, עיי"ש בכל הקשור לזה.

התירוץ השני ברשב"א ותמיהה עליו

בתירוץ השני לשאלתו מדוע לא נאמר שקרן מחוברת כולה תמה עונה הרשב"א: "דלפחות מן התלושה אי-אפשר דק"ו הוא" ויל"ע מדוע לא מציע הרשב"א אפשרות שלישית: לא כולה תמה ולא כולה מועדת אלא שתהיה תמה ולבסוף מועדת ואז אין זה לפחות מהתלושה ולא יהיה שייך תירוץ זה?

ד. מהלך 'חידושי רבי אריה לייב' ברשב"א והקשיים בו

הסבר רא"ל על הצד שתהיה כולה תמה

רא"ל בחידושו סימן נ דן בדברי הרשב"א ומחדש שקרן תמה וקרן מועדת אלו שני אבות שונים, והנה כיצד שור תם נעשה מועד? ע"י החידוש שבפרשת העדאה, ומכיוון שהפרשה נאמרה בקרן תלושה הרי שמצינו רק בה את חידוש פרשת העדאה. קרן מחוברת כלל איננה כתובה בתורה אלא אנו באים ללמוד אותה מהקרן הכתובה בתורה ועומדות בפנינו שתי אפשרויות ללמוד: או מפרשת הקרן התמה או מפרשת הקרן המועדת. אם נלמד מפרשת קרן תמה לא נבוא לומר שכמו שבקרן תמה נוהגת פרשת העדאה כך תנהג גם בקרן מחוברת ותיעשה מועדת אחר ג"פ, כי יש מקום לחלק, שהרי קרן תלושה שהיא משונה לכן יש לגביה משמעות להעדאה שבזה הופכת לאורחיה, אולם בקרן מחוברת שהיא כבר אורחיה מה לי פעם אחת או הרבה פעמים, ואם יש לה שם תמות למרות שאורחיה בכך - כך תישאר. לכן היה לרשב"א צד לומר שלא שייכת בה העדאה ותישאר תמה.

עיון ושאלות על דברי רא"ל

1. יסוד רא"ל שקרן תמה וקרן מועדת הינם שני אבות שונים - יש בו מן החידוש. ראינו בשיעורים קודמים את יסוד הגר"ז לפיו פטור קרן בשלוש הפעמים הראשונות מנ"ש הינו מהלכות פטור שנוהגות בקרן, בדיוק כמו פטור שו"ר בר"ה, וזה לכאורה לא מסתדר עם דברי רא"ל שלמד שיש שתי פרשיות שונות.

כמו"כ, כבר הוכחנו בשיעורים קודמים בדעת הרי"ף והרמב"ם ש'תמות' ו'מועדות' אינן הלכות בקרן כאילו שיש קרן חמורה וקרן קלה, אלא הלכה בפנ"ע שתם משלם ח"נ ומועד

נ"ש אלא שמצינו הלכות תמות רק בקרן ואחד מחמישה מועדים זו קרן מועדת ואיך נעשית מועדת? או ע"י העדאה או למ"מ גם ללא העדאה, כמו בנחש.

אולם באמת נמצא רשב"א מפורש שאומר כיסוד זה.

בדף ג ע"א הגמרא שאלה מה זה תולדה של בור ושללה צד לומר שבור ט הוא תולדת בור י, שהרי זה אב למיתה וזה אב לנזיקין, והקשה שם הרשב"א בד"ה "סוף סוף": "קשיא לי סוף סוף כיון דבור תשעה אינו אלא לנזיקין ואפילו מת בו פטור נימא עשרה אב ותשעה תולדה?" מה הפשט בשאלתו? נראה בו שלמד שהגדרה של תולדה היא: מזיק שהוא פחות בשם המזיק שלו (כפי שראינו בעבר במהרש"ל בשבת) וא"כ, שאל הרשב"א, כאן בור תשעה נחשב 'מזיק' רק לנזיקין ולא למיתה ומדוע לא ייחשב תולדה.

עונה הרשב"א: "וליתא, דבור עשרה ובור תשעה הרי הן כקרן שהמועדת משלם נ"ש ותמה אינו משלם אלא חצי נזק, לפי שכל אחד מהן אב בפנ"ע...".

והנה בעניין זה עיין ברא"ש בדבריו על הרי"ף בעניין תולדותיהן כיר"ב שכתב: "דחזינא קצת חילוק בתשלומי נזקין בין תם למועד ואע"ג דתרווייהו אבות ניהו..." נראה בפשטות מלשונו ג"כ שאינם אב אחד אלא שניים, אולם אז קשה כיצד מזה מביא ראייה לכך ששייך לחלק בין אב לתולדה והרי שאני קרן שהם שני אבות? צ"ע.

2. גם אם צודק רא"ל בכך שקרן תמה וקרן מחוברת הינן שני אבות שונים וכמו שאכן מצאנו ברשב"א עצמו, עדיין תמוה מאד חשבוננו, דאם היינו באים ללמוד קרן מחוברת מקרן תלושה ניתן להבין כדבריו שאנו מסתפקים מאיזה אב של תלושה ללמוד קרן מחוברת, האם מהאב הלא מועד או מהאב עם ההעדאה, אולם הרי הרשב"א אומר שהצד לומר שכולה מועדת הוא לא בגלל שלומדים מקרן מועדת אלא כי לומדים מהצד השווה, וא"כ אם לא ניתן ללמוד קרן מחוברת מקרן מועדת אלא צריך 'צד שווה', למה שיהיה ניתן ללמוד מקרן תמה ואיזה צד יש לומר כולה תמה?

3. קשה להבין, הרי אנו מדברים למ"ד פ"נ ממונא' ולדידו גם קרן תלושה איננה משונה

ובכ"ז מצאנו לגביה העדאה! א"כ מדוע בקרן מחוברת, אם נלמד מקרן תלושה תמה, לא תהיה העדאה?

אמנם כבר הבאנו לעיל את רש"י בכתובות דף מא שלמד שבאמת קרן היא משונה גם למ"ד ממונא והרחבנו בזה שנראה בזה מחלוקת בין רש"י לתוספות, אולם הרשב"א בדף ה ע"ב לומד כתוספות ולא כרש"י.

4. רא"ל הניח בדבריו שבדבר לא משונה לא שייכת העדאה, ולכן אמר שאף אם נלמד מקרן תלושה תמה על קרן מחוברת - לא תהיה בקרן מחוברת העדאה, והנה הגמרא מסתפקת אם יש העדאה לצרורות ורש"י לדף יח למד שהשאלה היא רק בצרורות משונים אך בצרורות כאורחיהו לא שייכת העדאה וזה לכאורה כדברי רא"ל, אולם הרשב"א עצמו אומר שם שגם בצרורות כאורחיהו קיים ספק הגמרא ושייכת העדאה. א"כ ברשב"א מפורש שלא כרא"ל אלא שגם בדבר שאורחיהו בכך שייכת מועדות והביאור בזה הוא דעניין המועדות אינו רק מצד הבהמה להרגילה בנזק אלא גם מצד הבעלים ואכמ"ל.

5. אם אכן מסברא בקרן מחוברת לא שייכת העדאה כי היא אורחיה, והיא שווה ברמת המזיק שלה לקרן מועדת ולכן לא תשנה לה העדאה, לא מובן כיצד הרשב"א שאל בכלל שתהיה כולה תמה? למה ללמוד מתמה, הרי זה עצמו שכבר עכשיו היא ברמת נזק של מועדת זו סיבה ללומדה ממועדת? ומדוע הרשב"א ממשיך ושואל שהרי יש להקל מספק, הרי אין כאן ספק כלל אלא ילפינן מקרן מועדת ללא שום פירכא שהרי אינה דומה לקרן תמה!

6. עו"ק, רב סובר שאסו"מ משורו למדנו ואמרו תוספות בדף ג ע"ב מאיזה אב שבשור? אי משו"ר הרי פטור בר"ה והרשב"א שם מביא פשט מהראב"ד שאתיא מקרן מועדת כי הם מוכנים להזיק ולכן ניתן ללמדם מקרן מועדת, והנה אם קרן מחוברת אורחיה להזיק מדוע הרשב"א לא למד ברור ממועדת ומה היה הצד ללמוד מתמות? אלא ע"כ לרשב"א אין קרן מחוברת אורחיה גמור וא"כ יקשה למה שלא תהיה בה העדאה?

7. ראינו שהרשב"א תירץ בתירוצו השני את שאלתו למה לא לומר שכולה תמה, דא"א

לפחות מתלושה כי ק"ו הוא, והנה לפי הסבר רא"ל לא מובן איזה ק"ו יש כאן, הרי מצד החיוב זה חיוב של תמות, אלא שהעדאה שייך בתלושה ולא במחוברת ולמה הרשב"א אומר ק"ו? מה שייך ק"ו? ואם כוונתו בקל וחומר היא שלכן צריך ללמוד מקרן מועדת, הרי שלא מובן מדוע ממשיך ומבאר שאף שאמר ק"ו אין כאן בעיה של 'אין עונשין מן הדין' הרי אינו עונש מהדין?

ה. קשיים בהמשך הרשב"א

1. הרשב"א ג"כ שואל כשאלת תוספות מניין לגמרא לומר שהו"א שקרן מחוברת כולה מועדת היא, אי מתלושה דיה כתלושה!

הרשב"א מתרץ ואומר שניתן ללמוד קרן משאר המזיקים כי זה המ"ד פ"נ ממונא, והנה תוספות הוסיפו חלק נוסף לבאר את הסוגיה גם למ"ד פ"נ קנסא, חלק זה לא מופיע ברשב"א ולמד שדברי הגמרא הם רק למ"ד ממונא ויל"ע במה חלק על תוספות ולא ביאר כמותם למ"ד קנסא?

בפשטות היה ניתן לומר שסבר שאם סתם שוורים בחזקת שימור אין צד והו"א לומר שקרן אינה בחזקת שימור ולא היינו טועים ועיין לקמן.

2. הרשב"א בד"ה "מ"מ השתא" אומר שלמסקנת הגמרא שקרן מחוברת כן כתובה, הרי שגם בקרן תלושה תם משלם ח"נ ומועד נ"ש, כי לכה"פ היא תולדה דקרן.

וקשה, שהרי בתחילה כשידיבר הרשב"א על ההו"א בגמרא שהפסוק מדבר רק על קרן תלושה, שאל מדוע לא נאמר שקרן מחוברת תהיה כולה תמה וענה שתי תשובות ולא אמר שאף שהפסוק עוסק בתלושה הרי שקרן מחוברת תהיה בגדר תולדה, ואילו כעת למסקנה שהפסוק עוסק במחוברת אומר שקרן תלושה תהיה תולדה ולמה לא העלה אפשרות כזו הפוכה בהו"א של הגמרא, לומר שקרן מחוברת תהיה תולדה?

3. יש להבין על מה הרשב"א דן בכלל, איך יש לו הו"א לומר למסקנה שקרן תלושה תהיה כולה תמה? הרי כששאל בתחילה שנאמר שקרן מחוברת כולה תמה ביאר רא"ל שלא שייך במזיק כאורחיה העדאה, אבל קרן תלושה הרי איננה אורחיה, וא"כ מדוע לא תהיה

בה העדאה ולמה לומר שכולה תמה? הרי אם נלמד אותה מקרן מחוברת, כמו שבמחוברת יש העדאה כך תהיה אף בתלושה.

ואם נאמר סברא שקרן תלושה היא כ"כ משונה עד כדי כך שגם לאחר העדאה עדיין תישאר משונה ולא תועיל לגביה העדאה, קשה מה מתרץ הרשב"א שסו"ס היא תולדה, מה משנה אם היא תולדה אם שייכת סברא לומר שהעדאה לא תועיל לה?

ו. ביאור ספק הרשב"א לפי 'חידושי רבי נחום'

ז"ל באות כד: "וצ"ל ע"ד הפשט דהרשב"א פירש לסוגיין דלא כרש"י ותוספות, דברש"י ותוספות פירשו דהא דס"ד דמחוברת כולה מועדת היא היינו מסברא, דלהך ס"ד הקרא דכי יגח איירי בתלושה ולא מצינו גילוי בתורה מהו הדין במחוברת, והו"א מסברא לחלק בין תלושה למחוברת, דמחוברת הוי אורחיה טפי וי"ל דכולה מועדת היא, אולם מדברי הרשב"א נראה שפירש את דברי הגמרא באו"א דלצד דהקרא דכי יגח איירי בקרן תלושה אית לן גילוי בקרא דמחוברת שאני מתלושה מדנקט לישנא דתלושה דווקא ולהכי קס"ד דמחוברת כולה מועדת היא וע"ז הקשה הרשב"א מנ"ל דכוונת התורה דמחוברת כולה מועדת היא דלמא אדרבה מחוברת כולה תמה היא ולעולם משלם ח"נ...".

נרחיב בביאור דבריו.

שיטת תוספות

אף קרן מחוברת עושה מעשה מזיק של קרן, אותו מעשה היזק של קרן תלושה, המעשה מזיק הוא של קרן, אלא שאם התורה דיברה על תלושה ולא על מחוברת אז את מחוברת ניתן ללמוד משאר אבות וממילא תהיה כולה מועדת כמוהם כך למדו תוספות, ולפי"ז באמת אין סברא ללמוד כולה תמה שהרי שאר אבות אינם תמים.

ביאור ספק הרשב"א

סבר הרשב"א שלהו"א שהפרשה מדברת על קרן תלושה לא רק שלא דיברה על קרן מחוברת אלא י"ל שאף יש בה מיעוט על קרן מחוברת, שהרי קרן מחוברת היא היזק יותר רגיל מאשר קרן תלושה ומדוע כתבה התורה את פרשת קרן בדוגמה לא שכיחה הזו של קרן תלושה? ע"כ רצתה התורה ללמדנו שקרן מחוברת יצאה מכלל הפרשה, למד הרשב"א

שכוונת הגמרא באומרה "כי פליג רחמנא בין תם למועד הני מילי בתלושה" איננה רק לומר שמכיוון שלא מצינו קרן מחוברת ממילא נלמד אותה משאר אבות, אלא שיש כאן **מיעוט בקרן**, בפרשה של קרן מצינו חיוב תמות וחיוב מועדות וזה ה'פליג רחמנא' וה'פליג רחמנא' זה רק בתלושה ואילו במחוברת לא, אולם השאלה שלפנינו היא ממה באה התורה למעטה.

יכולים לומר שני דברים שונים: ניתן לפרש את המיעוט במחוברת כך שבמחוברת לא נאמר פטור תמות ואיפה כתוב החיוב? את זה נלמד משאר אבות, אך ניתן ללמוד אחרת שבמיעוט כתוב שחיוב מועדות לא נאמר במחוברת, ולכן תהיה כולה תמה. ז"א, יש שני דינים בתם: פטור תמות וחיידוש העדאה ורואים מהפרשה שנכתבה רק בתלושה שיש הבדל בין קרן מחוברת לתלושה והשאלה באיזה מהשניים ההבדל, האם במחוברת אין פטור של תמות ואז נמצא שיש "**חיוב**" אחר במחוברת שחייבת בג"פ ראשונות נ"ש שלא כתלושה שאינו חייב ואז לא ניתן ללמוד את החיוב במחוברת מתלושה **אלא משאר מזיקין**, או שמא נאמר שבמחוברת אין חיידוש של העדאה ואז לגבי חיוב התמות לא חילק הכתוב בין מחוברת לתלושה ואז **מחוברת היא כתלושה שכתובה בפרשה לפטור תמות** ואין לומדים את החיוב משאר מזיקין.

זו שאלת הרשב"א, בפסוק כתוב **ששני העניינים** התמות והמועדות כתובים בקרן תלושה ומנין לגמרא לומר שבמחוברת דווקא חלק התמות לא נוהג ולא החלק השני, יש כאן מיעוט של קרן מחוברת מפרשת קרן והשאלה היא מה אומר המיעוט.

לפי"ז מובן שאין להקשות על הרשב"א או הגמרא, למה לא נאמר דרך שלישיית שקרן מחוברת תהיה בדיוק כמו קרן תמה בתחילה תמה ולבסוף מועדת וכמו"כ מובן מנין לומר שכולה תמה ומה הספק אם ללמוד מהצד השווה משאר אבות או לא.

ההבדלים בין הרשב"א לתוספות

מדוע הרשב"א לא הוסיף כתוספות איך ילמד את הברייתא המ"ד שפ"נ קנסא, ומה יהיה עם מ"ד קנסא?

להנ"ל גם למ"ד קנסא יש לנו פשט בברייתא, שהרי אם הפרשה דיברה על תלושה מונח כאן מיעוט, ומה יהיה במחוברת? ראינו שלפני הרשב"א יש שתי דרכים והגמרא הכריעה לומר שכולה מועדת כי המיעוט הוא מהתמות ואת החיוב לומדים משאר אבות, ואולם למ"ד פ"נ קנסא הרי א"א ללמוד משאר אבות ואז אין לפנינו אופציה ללמוד משאר אבות

וא"כ א"א לומר לפיו שכולה מועדת וממילא ע"כ לפיו יתפרש המיעוט כמיעוט מהעדאה ותהיה כולה תמה.

רק תוספות שלא למדו כרשב"א שיש מיעוט בפרשת קרן נזקקו לומר הסבר למ"ד פ"נ קנסא.

ז. קשיים בהסבר הגר"נ ברשב"א

הקושי בהסבר זה ויישובו

יל"ע כיצד תירוצו השני של הרשב"א מדוע לא בחרה הגמרא באופציה השניה, שהמיעוט בפרשה לגבי קרן מחוברת הוא לגבי ההעדאה, ותירץ שא"א לפחות מהתלושה בגלל ק"ו, הרי אם זה מיעוט בפרשה איננו אמורים להתחשב בכך שיש ק"ו, כי התורה מיעטה בפירוש?

היה אפ"ל שהרשב"א בתירוצו השני חזר בו מהבנתו שזהו מיעוט בפרשה.

אולם באמת אין זה מוכרח. ניתן לומר שאה"נ, אם היינו יודעים בבירור שהתורה מיעטה לקולא הרי שלא רלוונטי הק"ו, אולם הרי איננו יודעים איך לדרוש את המיעוט ואומר הרשב"א שהק"ו מורה לדרוש אותו לחומרא, כדי שלא יהיה המיעוט כנגד סברת הק"ו ובאמת הגר"נ עצמו היה ער לכך וביאר "וכוונתו דמכח הך סברא מפרשין להמיעוט דמחוברת כולה מועדת היא".

קושי נוסף בהסבר זה

הרשב"א שואל בהמשך "ועדיין יש להקשות מאי קאמר דמחוברת כולה מועדת היא, דמנא תיתי, אי מקרא דצדקיה דיה להיות כמוה, ואי משאר נזיקין הא אמרינן לקמן דקרן אי לא כתיבא לא אתיא מכולהו משום דאינה מועדת מתחילתה" לכאורה, להנ"ל לא ברור מה קשה לרשב"א, הרי למד שקרן מחוברת התמעטה מפרשת קרן תלושה דהתורה אמרה שקרן מחוברת שונה ואנו בוחרים ללמוד לחומרא כמו שהרשב"א אמר בשני תירוציו א"כ כבר לא שייך לפרוך ש"אינה מועדת מתחילתה" שהרי זה לא התחדש לגבה ומה מקשה הרשב"א? וכך באמת העיר שם המו"ל ולא יישב.

והנה אם נאמר שהרשב"א באמת חזר בו בתירוץ השני מהא דהוי מיעוט וכמו שרצינו לומר לעיל, ניתן ליישב שדברי הרשב"א האלו הם המשך רק לתירוץ השני.

ואם נראה בזה דוחק, ונרצה לראות את שאלתו לכו"ע ואז יהיה מדויק בדבריו שלא למד כהסבר הגר"נ שיש בפרשה מיעוט מכוון על קרן מחוברת, הרי שנלמד כעת את הרשב"א באופן שונה.

ח. מהלך בהבנת הרשב"א

קרן מחוברת לא תהיה תולדה של קרן תלושה אלא רק להיפך

ראינו בעבר את מהלך הגר"ז שהיסוד המחייב בכל האבות הוא היסוד הכללי של "דרכן להזיק ושמירתן עליך", גם למסקנת הגמרא שכל אב נכתב להלכותיו והעלינו את הקשיים בו.

והנה, אע"פ שהבאנו ראייה חזקה לגר"ז מדברי בעה"מ, מ"מ גם הוכחנו משתי ראיות שהרשב"א לא למד כגר"ז, כמו שביארנו לעיל שאם בקרן יש שני אבות הרי שאין זה כגר"ז. כמו"כ בדף ג גבי "הי מינייהו מפקת" הקשה הרשב"א שלא נלמד בפסוק גם את שן וגם את רגל שהרי המע"ה ואם למד כגר"ז שהחיוב בכל האבות נלמד מ'הצד השווה' א"כ נמצא שכל הנפק"מ אם שן ורגל נכללים בפסוק היא רק **לפטור** בר"ה וא"כ מה שואל הרשב"א שמכיוון שהמע"ה אין לומר שגם שן וגם רגל יהיו בפסוק, הרי צריך להיות דווקא להיפך, שהרי אנו באים לפטור ולא לחייב, אלא שוב רואים מהרשב"א שאת החיוב לא נלמד מהצד השווה.

כנגד יסוד הגר"ז ראינו את יסוד החזו"א שלמסקנה, שנכתבו כל האבות להלכותיהן, הרי שלכל אב יש את המחייב הפרטי שלו עם הלכותיו המיוחדות לו וחיוב 'בור' הינו בגלל דרכו להזיק של 'בור' בדווקא ולכן הגמרא בתחילת פרק שני דנה האם 'שן' הינה דווקא שן דבהמה או אף שן דחיה.

ואם נשאל, לשם מה נזקקה הגמרא בתחילת פרק שני לפסוק כדי ללמוד שחייב על שן של חיה ולמה לא נלמד שחיה היא תולדה?

ראינו כבר שלרשב"א היה צד לומר שבור ט יהיה תולדה של בור י ויל"ע מהיכ"ת לומר

כך, הרי התורה דיברה על שני הבורות? אע"כ מבואר בו שהייתה הו"א שמכיוון שבור ט חייב רק על נזיקין ולא על מיתה הרי שהוא פחות 'מזיק' מבור י ולכן יהיה רק תולדה, מכאן שעניינה של תולדה הוא שהיא מזיק ברמה יותר נמוכה, וראינו כך גם במהרש"ל בשבת דף סח. אולם שן חיה ושן בהמה היא אותה השן ואם התורה אמרה 'שן בהמה' אז ממילא 'שן חיה' אינה בכלל, ואף שתולדות כיו"ב זה מפני שתולדה דווקא מחמת גריעותה איננה דבר אחר מהאב אלא נכללת באב, אולם שן חיה אינה כלולה בשן בהמה אלא מקבילה לה.

בזה נבין את הרשב"א שאמר שלמסקנה שהפסוק דיבר על קרן מחוברת אז קרן תלושה היא תולדה ושאלנו למה להיפך לא יהיה כך שאם התורה דיברה על קרן תלושה אז קרן מחוברת תהיה תולדה? אלא להנ"ל, מחוברת לא יכולה להיות תולדה של תלושה כי היא יותר 'מזיק' ממנה, כמו ששן חיה לא יכולה להיות תולדה של שן בהמה כי היא שווה לה.

עניין תמות ומועדות

ראינו בשיעור ח שבלשון הרי"ף והרא"ש נראה שהנידון בגמרא אם יש לתולדות תמות ומועדות הוא לגבי כל התולדות ולא רק לגבי תולדות קרן כפי שלמד הגרי"ז, שרק בקרן יש פטור תמות כמו פטור שו"ר בר"ה.

מה שייכות 'תמות' ו'מועדות' לשאר האבות זולת קרן?

הבאנו כבר את הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פרק א הלכה ה שהביא את המשנה של חמישה תמים וחמישה מועדים בזה"ל: "חמישה מעשים תמים יש בבהמה ואם הועדה לאחד מהן נעשית מועדת לאותו מעשה, ואלו הן: הבהמה אינה מועדת מתחילתה לא ליגח ולא ללגוף ולא לישוך ולא לרבוץ על כלים גדולים ולא לבעוט ואם הועדה לאחד מהן הרי זו מועדת לו..." ורק לאחר מכן בסוף פ"א בהלכה י כתב: "שלשה אבות נזקים בשור: הקרן והשן והרגל..." ולכאורה לא מובן, שהרי אם 'תמים' אלו רק תולדות של 'קרן' והרמב"ם משמיע שלקמן יש תולדות רק בסוף הפרק בהלכה י, כיצד כתב כבר בהלכה ה שיש חמישה תמים?

לפי הגרי"ז עניין תמה ומועדת הוא שיש פטור של תמות בקרן כמו פטור שו"ר בר"ה, וזה מהלכות קרן, אולם ברמב"ם ע"כ רואים שהנושא של 'תמות' ו'מועדות' הוא לא של פטורי 'קרן' דלרמב"ם יש כבר חמישה תמים ומועדים עוד לפני שהביא את 'קרן', נראה בו שאין זה דין בקרן שמשלם ח"נ, אלא זו הלכה של תמות שמשלם ח"נ, אלא היכן נתנה תורה

הלכה של תם? במזיק של 'קרן', אך מה שמשלם ח"נ זה לא מדיני ה'קרן' אלא שבקרן יש תמות ומועדות.

רואים מכל הנ"ל, שאין הפשט שזו הלכה ב'קרן', שעל קרן בפעמיים הראשונות משלם ח"נ, אלא יש הלכה שתם משלם ח"נ, זו הלכה של 'תמות' שמי שהוא תם משלם ח"נ, אלא שרק בקרן מצינו מושג 'תמות' ואילו בשאר המזיקים מצינו רק 'מועדות' ואצלם זה כבר פעם ראשונה ואילו בקרן רק בפעם השלישית.

ביאור שאלת הרשב"א 'ואימא כולה תמה'

ראינו שהרשב"א שאל "אימא כולה תמה" ותמהנו עליו מספר תמיהות כשיסודם הוא מהיכ"ת לומר כך והרי ניתן ללמוד קרן מחוברת מ'הצד השווה' משאר אבות שתהיה מועדת מתחילתה? אלא ביארנו שלפי יסוד החזו"א הנ"ל גם אם היינו לומדים את כל המזיקים מ'הצד השווה' הרי שאחרי שיש לכ"א את הלכותיו הוא חייב להיכנס למסגרת של אחד המזיקים וחיובו הוא מהצד הפרטי שלו ולא מהצד הכללי. הלכותיהם של כל המזיקים אמרו שכל מזיק מחויב מהצד שלו וגם המזיקים החדשים של דף ו הם מזיקים של 'בור' כדברי הרא"ש שם. כל מזיק חייב בגלל ה"דרכו להזיק" שלו, גם אם נלמד מ'הצד השווה', יש מחייב של 'הנאה להזיקה' (אם זה באמת המחייב בשן עיין בשיעור טז שנפקק בזה) ויש מחייב של 'כוונתו להזיק' וזה מה שיש לנו כאן אז זה מחייב של קרן כיוון שתכונות המזיק של קרן מחוברת היא של קרן, הרי שצריכה להיות 'קרן', וא"כ אה"נ למדנו קרן מחוברת ב'צד השווה' דאל"כ לא שייך היה לומר שכולה מועדת כי אם היינו לומדים מקרן תלושה היינו אומרים 'דיו', אולם שמות המזיקים הם אלו שמחייבים ויש ארבעה שמות מזיקים ושם המזיק יהיה 'קרן'.

והנה ראינו את הרשב"א בדף ג שאומר שקרן תמה וקרן מועדת הם שני אבות שונים. כל המזיקים הם רק מועדים ואילו בקרן יש חיוב תמות וחיוב מועדות וא"כ התורה נתנה בקרן שני חיובים, שתי פרשיות, כהבנת הרשב"א ולא מזיק אחד עם פטור של ח"נ כהבנת הגרי"ז.

וא"כ כעת שלמדנו ב'צד השווה' שיש עוד מזיק: קרן מחוברת שלא כתובה בקרן של התורה ולמדנו אותו, כאמור, מ'הצד השווה' ועלינו לשייך אותו לאחד המזיקים שבתורה דאל"כ לא נוכל לחייב עליו ויש לנו בעיה למי לשייך אותו, ב'קרן' הכתובה בתורה שהיא

קרן תלושה ישנם שני סוגי קרניים: קרן תמה וקרן מועדת, קרן מחוברת היא באמצע בינהן, מחד באמת איננה אורחיה כמו שו"ר שהרי חס רחמנא עליה (אף שניתן ללומדה ב'צד השווה' למ"ד פ"נ ממונא) אך מאידך היא גם לא כמו קרן תמה, האם נשייך אותו לקרן תמה דסתם קרן זה תמות, או לקרן מועדת כי יותר אורחיה מקרן תלושה תמה ובזה התקשה הרשב"א למה הגמרא אמרה שכולה מועדת ויש לשייכה לפרשת קרן מועדת, הרי כל ספק ממונא הוא קולא לתובע ויש לשייכה לקרן תלושה תמה, אך הכל זה בעקבות 'הצד השווה' ולא סתם.

מדוע לא להציע שתהיה תמה ג"פ ולאחריה מועדת

וא"ת למה לא נגיד אפשרות שלישית שהיא לכאורה יותר פשוטה: שתהיה בדיוק כמו קרן תלושה ותם ישלם ח"נ ומועד נ"ש, אם זה שייך לקרן?
רא"ל אמר שלא שייכת העדאה באורחיה אך שאלנו על דרכו.

אלא, צריך להבדיל בין מי שהיא 'קרן' ממש בחפצא, לבין מי שהיא בעצם איננה קרן אלא רק מזיק ב'חיובי קרן', קרן של התורה להו"א היא רק קרן תלושה ואילו קרן מחוברת איננה קרן של התורה כי נלמדה ב'צד השווה', אף שנותנים לה חיובי קרן, ואת דין העדאה מצינו רק בקרן של התורה.

אם יסוד ההבדל בין תם למועד הוא שעל קרן בפעם הראשונה משלם ח"נ ובפעם שלישית נ"ש אזי היה זה דין בחיובי קרן ובאמת היינו צריכים לומר כך אף בקרן מחוברת שהרי יש לה חיובי קרן, אולם היסוד הוא אחר, מועדות זו הגדרה ב'קרן' ולא בחיוביה, 'קרן מועדת'. היסוד הוא שתם משלם ח"נ ואילו מועד משלם נ"ש וכל עוד לא נעשה מועד אף שזה יותר מנגיחה שלישית ממשיך לשלם ח"נ, וכדי שהתם ייהפך למועד הוא צריך לעבור תהליך של העדאה והיכן התחדש שנעשה מועד ע"י העדאה? בפרשת קרן שבתורה ואילו מחוברת איננה קרן אף שיש לה חיובי קרן לכן לא מצינו בה פרשת העדאה.

אמנם אם היינו אומרים שקרן מחוברת נלמדת מקרן של התורה (קרן תלושה) ונכללת בה, אזי גם פרשת העדאה הייתה בה, אבל מכיוון שאנו לומדים אותה מ'הצד השווה' הרי שבאמת איננה 'קרן' אלא שרק יש לה חיוב של קרן וא"כ לא מצינו בה פרשת העדאה, ולכן אין לרשב"א צד שלישית לומר שהיא תמה בהתחלה ומועדת בסוף.

בין שלב השאלה למסקנת הגמרא

כל זה אמר הרשב"א לגבי קרן מחוברת בהו"א, אך בהמשך, לפי המסקנה בגמרא, דיבר על קרן תלושה שהיא תהיה תולדה ואז כן יהיו בה תמות ומועדות שהרי קרן של תורה **כוללת גם תולדות** שלה וממילא יש בה גם פרשת העדאה, אך קרן מחוברת, כאמור לעיל, איננה תולדה כי היא יותר חמורה מקרן תלושה ורק יש לה חיובי קרן בלא שהיא קרן כי היא נלמדת מהצד השווה.

ט. ביאור תירוץ תוספות למ"ד קנסא לפי הנ"ל

תוספות שאלו מהיכן נלמד שקרן מחוברת תשלם נ"ש מהפעם הראשונה, הרי אם נלמד מתלושה - דיה כתלושה, ומתמצים שנלמד מהצד השווה. שוב נשאל, האם אחרי הלימוד מהצד השווה קרן מחוברת היא מזיק חדש או שחוזרת להיות קרן?

לפי מה שלמדנו בחזו"א הנ"ל, גם אם היינו לומדים את כל המזיקים מ'הצד השווה', הרי שאחרי שיש לכ"א את הלכותיו הוא חייב להיכנס למסגרת של אחד המזיקים וחיובו הוא מהצד הפרטי שלו ולא מהצד הכללי וא"כ צ"ל אצלנו שהיא חוזרת להיות קרן.

וא"ת כיצד תהיה מועדת פעם ראשונה אם היא קרן? אם לתוספות תמות ומועדות זו אותה פרשת קרן הרי ניתן לומר, על דרך הריב"א, כי היא יותר מקרן תלושה (ועיין בשיעור הקודם אם תוספות יכולים להסכים לריב"א) ואם אלו שתי פרשיות כמו שראינו ברשב"א עצמו הרי שנלמד מקרן תלושה מועדת כפי שביארנו.

מה הרווחנו מכך שלמדנו ב'הצד השווה' אם ממילא אח"כ יש לשבצה באב קרן, ולמה לא למדנו ישר מקרן תלושה? הרווחנו שלא יהיה דין 'דיו'.

כל זה טוב למ"ד 'ממונא', אולם למ"ד 'פ"נ קנסא' אם אנו באים ללמוד מ'הצד השווה' לא נוכל לומר שזה יחזור להיות 'קרן' כי אז לא היה צריך בכלל להתחייב עליה כי 'סתם שוורים בחזקת שימור' אלא כדי לחייב עליה ע"כ זה צריך להיות מזיק חדש ולא קרן אלא מזיק חמישי.

ואומרים תוספות חידוש גדול בגמרא בתוך אריכות דבריהם בתשובה, שהצד בגמרא לומר שכולה מועדת דמשמע שהיא בוודאי כן נקראת 'קרן' אינו כ"כ מדוקדק, אלא

הכוונה היא שהיא לא תהיה בכלל 'קרן' אלא מזיק חדש שהוא מועד ולא קרן מועדת וקמ"ל התנא שזה בכלל נגיחה וקרן ולא מזיק חדש.

מדוע מיאן הרשב"א בדברי תוספות

ראינו שהרשב"א לא תירץ את הגמרא למ"ד פ"נ קנסא ושאלנו למה, להנ"ל נאמר מכיוון שלמד שאין הו"א שיש מזיק חמישי, וכוונת הגמרא היא לומר שבוודאי זה יהיה קרן אלא שתהיה כולה מועדת וזה הרי יתכן רק למ"ד פ"נ ממונא' שלומדים מ'הצד השווה' ולכן אין דיו אך המזיק הוא 'קרן' ולא רצה הרשב"א להידחק כתוספות ולומר שגם למ"ד קנסא יש הו"א בגמרא כי ההו"א ללמוד היא שזה יהיה מזיק חמישי, לכן ביאר רק למ"ד ממונא.